

УДК 378.147:784

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ВОКАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Овчаренко Н. А.

У статті розглядається проблема застосування особистісно орієнтованого підходу у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності. Здійснено аналіз науково-теоретичного досвіду. Визначено базові поняття дослідження. Окреслена специфіка використання особистісно орієнтованого підходу у підготовці майбутніх фахівців до вокально-педагогічної діяльності. Пропонується впровадження особистісно орієнтованого освітнього плану та портфоліо досягнень у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності.

Ключові слова: особистість, індивід, індивідуальність, особистісно орієнтований підхід, вчитель музичного мистецтва, вокально-педагогічна діяльність.

В статье рассматривается проблема использования личностно ориентированного подхода в профессиональной подготовке будущих учителей музыкального искусства к вокально-педагогической деятельности. Проанализирован научно-теоретический опыт по проблеме исследования. Определены базовые понятия исследования. Очерчена специфика использования личностно ориентированного образовательного плана и портфолио достижений в профессиональной подготовке будущих учителей музыкального искусства к вокально-педагогической деятельности.

Ключевые слова: личность, индивид, индивидуальность, личностно ориентированный подход, учитель музыкального искусства, вокально-педагогическая деятельность.

The article addresses the problem of applying personality-oriented approach to professional training of future music teachers for teaching singing. Analysis of scientific theoretical experience has been carried out. The main concepts of the study have been defined. The author outlines the specific features of using personality-based approach in training future music teachers for teaching singing and proposes introduction of a personality-oriented education plan and achievement portfolio.

Key words: personality, individual, individuality, personality-based approach, music teacher, teaching singing.

Постановка проблеми. Освітній розвиток суспільства, викликаний технічними інформаційними можливостями, потребує корекції пріоритетів у сфері мистецької професійної освіти, яка базується на засвоєні культурного досвіду, мистецької традиції. Визначальною у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності є роль викладача, від якого значною мірою залежить розвиток вокально-виконавських та вокально-педагогічних знань, умінь та навичок. Не зменшуючи роль викладача, сучасна мистецька освіта потребує нових підходів у професійній підготовці майбутнього фахівця, при застосуванні яких гармонійно розвинуться особистісні якості студентів, сформується їх самостійність, більш яскравими стануть творчі індивідуальності, що є необхідним у мистецькій сфері. На викладача нової інформаційної епохи покладається завдання таким чином організувати навчальний процес, щоб зрушити внутрішній особистісний потенціал майбутнього вчителя музичного мистецтва і спрямувати його зусилля на самоосвіту та саморозвиток. Концепція становлення майбутнього фахівця як особистості знайшла своє відображення у контексті особистісно орієнтованого підходу до професійної підготовки майбутнього вчителя.

Особистісно орієнтований підхід та особистісно орієнтована освіта – поняття, що відносно недавно з'явилися в українській педагогічній науці. Такі поняття були

введені у наукову думку в кінці 80–90-х років ХХ століття і є предметом дослідження багатьох наук.

Методологічні основи формування особистості майбутнього вчителя відображені у педагогічних працях сучасних науковців (С. У. Гончаренко, М. Б. Євтух, Н. Г. Ничкало, В. Ф. Орлов, В. В. Радул, О. О. Савченко, С. О. Сисоєва, І. В. Табачек та інші) на засадах професійної підготовки сучасного конкурентоспроможного працівника.

У концептуальних положеннях у сфері музичного мистецтва акцентується увага на необхідності застосування особистісно орієнтованого підходу у мистецькій освіті та на специфіці формування особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва (Е. Б. Абдулов, Ю. Б. Алієв, Л. Г. Арчажникова, О. М. Олексюк, Г. М. Падалка, О. Я. Ростовський, О. П. Рудницька, О. П. Щолокова та інші). Однак, враховуючи значущість наукових напрацювань щодо застосування особистісно орієнтованого підходу у мистецькій освіті, існує необхідність у дослідженні застосування такого підходу у професійній підготовці вчителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування застосування особистісно орієнтованого підходу у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності.

Завдання дослідження:

- проаналізувати науковий досвід щодо визначення ключових понять “особистість”, “індивід”, “індивідуальність”;
- визначити специфіку застосування особистісно орієнтованого підходу у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. У світлі особистісно орієнтованого підходу визначальним поняттям дослідження є “особистість”. Теорія особистості, на думку психолога Р. С. Немова, має три періоди: філософсько-літературний, клінічний, експериментальний – упродовж яких поняття “особистість” отримало значну кількість трактовок. Кожне з трактувань має своє раціональне зерно. У психологічному словнику В. І. Войтко дається визначення поняття “**особистість**”, а саме, що це людина, соціальний індивід, який поєднує в собі риси загальнолюдського, суспільно значущого та індивідуально-неповторного [3, с. 71]. Подібне тлумачення дається у наступному психологічному словнику А. В. Петровського та М. Г. Ярошевського, а саме: “Особистість – індивід як суб’єкт соціальних відношень і усвідомленої діяльності” [8, с. 193], поняття “**індивід**” авторами розглядається як одинична природна істота, представник виду *Homo sapiens*, продукт філогенетичного та онтогенетичного розвитку, єдності отриманого від народження і протягом життя” [8, с. 135].

Особистісний підхід у психології іноді сприймається у тому змісті, що при вивченні окремих психологічних процесів увага дослідника повинна бути зосереджена на індивідуальних особливостях. Виявлення сутності особистості, як доцільно зазначає О. М. Леонтьєв, полягає у виявленні різниці між “індивідом” і “особистістю”. Особистість, як і індивід, є продукт інтеграції процесів, які забезпечують життєві відношення суб’єктів. Однак відмінність сутності особистості полягає у наявності специфічних для людини суспільних відношень, у які вона вступає в своїй предметній діяльності [17, с. 91].

У педагогічній науці загальним у визначенні поняття “особистість” є те, що особистістю називають суб’єкта соціальних взаємозв’язків та відношень, основні якості якого формуються у сумісній діяльності з іншими людьми; до того ж така діяльність проходить як за власними інтересами суб’єкта, так і в інтересах соціуму. О. Б. Орлов дійшов висновку, що особистість – це система мотиваційних відношень, якою володіє суб’єкт [1, с. 49].

Сутність особистісно орієнтованого підходу у професійній освіті полягає в усвідомленні себе особистістю у виявленні, розкритті власних можливостей, становленні самосвідомості, у здійсненні особистісно значущих і суспільно-прийнятних самовизначень, самореалізації, самоствердження у майбутній діяльності.

Ґрунтовно вивчаючи розвиток творчої особистості, С. О. Сисоєва відмічає, що людина є особистістю, оскільки їй властива свідомість, певна система потреб, інтересів, поглядів, переконань, розумових, моральних та інших якостей, які внутрішньо

визначають її поведінку, надають їй певної цілеспрямованості, стійкості й організованості. Завдяки цьому людина виступає як суб'єкт власної діяльності, передбачає її результати, контролює й несе за неї відповідальність [4, с. 121]. Ми дотримуємося думки науковця, що особистість є цілісною, її фізичні, розумові, трудові, моральні й естетичні якості взаємопов'язані. Вона характеризується рисами, спільними для всіх людей, і водночас у неї завжди є щось особливе, що відрізняє її від інших, щось індивідуальне. Індивідуальна своєрідність особистості неповторна.

Акцентуючи увагу на внутрішніх взаємозв'язках якостей, О. М. Олексюк тлумачить поняття "особистість" таким чином, що вона не є сумою зовнішньо пов'язаних елементів, переліком абстрактних якостей, а їхніми взаємозв'язками із суб'єктивним відображенням умов прояву в усій життєдіяльності людини. Сама особистість – це найбільш узагальнена система досвіду життєдіяльності [12, с. 7].

Г. М. Ципін, досліджуючи психологію музичної діяльності, звернув увагу на те, що важливою характеристикою особистості є стійка сформована "Я-концепція", тобто розвиток самосвідомості людини, яка визначилася в цілому, у своїх мотиваційно-смыслових пріоритетах, у своєму відношенні до "близького" і "далекого" оточення, до світу і самого себе [7, с. 8]. Г. М. Ципін стверджує, що у художньо-творчих видах діяльності, як і у педагогічній діяльності, роль особистості є неповторною і незамінною, навіть у порівнянні зі сферою науки [7, с. 10].

С. В. Коновець, досліджуючи наукові праці О. М. Отич, зазначає, що автор наголошує на зорієнтованості особистісного підходу на формуванні в педагога ціннісного ставлення до покоління, а це в свою чергу вимагає дослідження умов розвитку людського в людині, вивчення механізмів її самореалізації, самозахисту, адаптації людини до соціальних умов, її інтеграції в суспільство [2, с. 189]. О. М. Отич акцентує важливість створення у процесі взаємодії викладача і учнів проблемних ситуацій з використанням творів мистецтва, які "сприятимуть перетворенню навчання на сферу їхнього самоствердження, актуалізації їхніх творчих сил і становленню їх як самостійних суб'єктів свого власного професійного та особистісного розвитку" [2, с. 192].

На думку Г. М. Падалки, особистісно орієнтований підхід у контексті мистецької освіти ґрунтується на трьох провідних позиціях:

1) спрямування навчального процесу з мистецьких дисциплін на розвиток особистості. Автор звертає увагу на те, що, залучаючи до мистецької діяльності, педагог опікується, насамперед, становленням його особистості;

2) особистісне становлення не означає протиставлення цього завдання засвоєнню і розвитку спеціальних мистецьких знань і умінь, здібностей, художнього досвіду;

3) ствердження суб'єктної ролі учня в процесі мистецького навчання. Особистість учня трактується як об'єкт власного мистецького розвитку. Опора на особистісно орієнтований підхід передбачає, що учень зацікавлений у формуванні такого ставлення до художнього навчання, в якому мистецька діяльність усвідомлено спрямовується на виявлення власних художніх потенцій, тобто мистецька діяльність виступає як один із найважливіших засобів становлення художньої активності людини [5, с. 72].

Особистісно орієнтований підхід передбачає створення умов для самореалізації і саморозвитку особистості. Необхідно не тільки пояснювати і показувати, як слід діяти у мистецтві, залучаючи до відтворення художньо-виконавських і творчих дій, а і формувати прагнення бути неповторною особистістю в мистецтві, шукати оригінального, самобутнього вирішення мистецьких проблем. Впровадження особистісно орієнтованого підходу у мистецькій освіті можливо за умов: опори на результати індивідуальної діагностики; впровадження проєктувальних підходів; окреслення комунікативної стратегії [5, с. 75].

Однією з найхарактерніших тенденцій розвитку сучасної музичної освіти, вважає О. М. Олексюк, є розвиток особистості музиканта, тобто формування його творчих здібностей, духовних якостей. На зміну традиційної сцієнічної моделі навчання прийшла гуманістична модель освіти, яка покликана забезпечити становлення особистості і розкриття її духовного потенціалу, нагромадження унікального особистісного досвіду детермінує орієнтацію музичної педагогіки на утвердження особистісно орієнтованого підходу. Особистісно орієнтований підхід передбачає не лише пізнання твору, а і освоєння цінностей, що зумовлюють формування особистісного

смислу [12, с. 3]. Поняття особистості, на думку автора, зазнає переосмислення у сучасному науковому досвіді.

В особистісно орієнтованому підході, вважає Р. В. Сладкопєвєц, умовно можливо вирізнити дві взаємозумовлені сторони: орієнтованість педагога на особистісну модель побудови взаємодії зі студентами, побудова процесу навчання і виховання з максимальним використанням механізмів функціонування особистості музиканта, мотивації, цінностей, “Я-концепції”, суб’єктного досвіду та ін. Ці дві сторони не пересічні, однак тісно пов’язані між собою. Педагог може мати виражену орієнтацію на особистісну модель взаємодії, але він може не вміти включати особистісні механізми студента у педагогічний процес [9, с. 170].

У професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності існує своя специфіка у застосуванні особистісно орієнтованого підходу. Опанування змістом професійної підготовки майбутніх фахівців до вокально-педагогічної діяльності проходить на індивідуальних заняттях з постановки голосу, на яких викладач має змогу приділити увагу кожному студенту. На таких заняттях, перш за все, проходить робота над розвитком вокальних здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва, акцентується увага на розвитку індивідуальних рис, що мають значення для здійснення вокальної виконавської діяльності. У структуру особистості, за А. Г. Маклаковим, крім здібностей, входять темперамент, характер, мотивація, соціальні установки суб’єкта [4]. Такі компоненти структури особистості є визначальними для становлення педагога, однак нерідко лишаються поза увагою викладача.

Специфікою професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності є нерівномірність природних вокальних даних студентів, на відміну від студентів вокальних факультетів мистецьких вишів. У майбутніх фахівців з середніми або слабкими природними вокальними здібностями мотивація до здобуття вокально-педагогічної компетентності знаходиться на задовільному або низькому рівні. Однак практичний досвід показує відсутність кореляції між природними вокальними даними і вокально-педагогічними досягненнями вчителя музичного мистецтва. При сформованій вокальній культурі та визначених професійних і особистісних якостях, навіть з невеликим за об’ємом голосом, можливо досягнути високих результатів у вокально-педагогічній діяльності. До актуальних завдань професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва відноситься формування мотивації особистості до здобуття ними вокально-педагогічної компетентності.

Специфічною у професійній підготовці майбутнього фахівця до вокально-педагогічної діяльності є і роль викладача з постановки голосу по відношенню до студента. Традиційно склалося, що значна доля успішності розвитку співацького голосу студента залежить від розуміння естетики звуку самим викладачем (про це зазначають і визначні співаки та педагоги). Постановка голосу майбутнього фахівця проходить емпіричним шляхом, під постійним контролем викладача. Завданнями студента є максимальне сприймання навчального матеріалу, запам’ятовування вокальних відчуттів, опанування вокальними прийомами і методами, вивчення і виконання високохудожнього репертуару.

У концепції особистісно орієнтованого підходу сучасна професійна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва повинна стимулювати самоосвіту, саморозвиток особистості. Вокально-педагогічна діяльність включає у себе не тільки виконавський вид, оволодіння яким здійснюється під керівництвом викладача, а і навчальний, виховний, методичний, мистецтвознавський, педагогічний, психологічний, соціально-організаційний, просвітницький, дослідницький. Такими видами вокально-педагогічної діяльності студенти можуть опанувати значною мірою самостійно.

У музичному мистецтві, на відміну від інших видів мистецтв, художній образ музики є непередметним і неконкретизованим. Музика спілкується з виконавцем і слухачами через певну організацію музичних звуків. До специфіки опанування вокальної музики слід віднести поєднання двох видів мистецтва – музичний та поетичний. З одного боку, вербальність вокальних творів роблять такий вид мистецтва більш доступним у сприйманні, з іншого – поєднання вербальності (словесного тексту) і невербальності (музичного тексту, що іноді має своє самостійне смислове

навантаження) вимагає особистісного “включення” майбутнього фахівця у розкодування художніх смислів вокальних творів.

У професійній підготовці майбутнього фахівця до вокально-педагогічної діяльності специфічним є те, що кожному студенту пропонується індивідуальна програма, яка складається з вокальних творів, спрямованих на розвиток вокальних здібностей майбутнього вчителя, таким чином проявляється індивідуальний підхід до кожного студента. Ми пропонуємо впроваджувати на заняттях з постановки голосу особистісно орієнтований освітній план та портфоліо досягнень особистості. Особистісно орієнтований освітній план передбачає зростання майбутнього фахівця не тільки як виконавця (на що спрямовано індивідуальний план), а і як педагога, методиста, просвітителя, організатора, дослідника тощо. У ньому закладено, крім планування професійного зростання, ще і прогнозування становлення духовної особистості через залучення до вокального мистецтва. Особистісно орієнтований план базується на врахуванні природних здібностей студента, його попередніх освітніх результатів і включає наступні пункти:

1. Музична освіта до вступу у вищий навчальний заклад.
2. Результати вступних іспитів.
3. Характеристика природних вокальних здібностей та структури особистості студента.
4. Характеристика початкового рівня вокальних знань, умінь та навичок.
5. Характеристика початкового рівня мотивації до вокально-педагогічної діяльності.
6. Визначення ЗАР (зони актуального розвитку) і ЗБР (зони ближнього розвитку), за законом Л. С. Виготського про зони розвитку і навчання.
7. Репертуарний план.
8. План конкурсних, концертних виступів.
9. План вивчення студентом наукового та методичного досвіду та використання його в процесі проходження педагогічної практики.

Виконання особистісно орієнтованого плану фіксується у портфоліо (пер. з італ. portfolio – портфель, папка для документів), в якому містяться зібрані досягнення студента: лист навчальних результатів, відеозаписи конкурсних і концертних виступів, фотографії, дипломи та грамоти, методичні доповіді та статті, – все це, через рефлексивне усвідомлення, дає змогу майбутньому вчителю спостерігати власний розвиток та освіту.

Таким чином, вивчення проблеми застосування особистісно орієнтованого підходу у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності дало змогу визначити ключові поняття теорії особистісно орієнтованого підходу.

Специфічним у застосуванні особистісно-орієнтованого підходу у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності є:

- опанування змістом професійної підготовки майбутніх фахівців до вокально-педагогічної діяльності проходить на індивідуальних заняттях з постановки голосу;
- нерівномірність природних вокальних даних студентів, на відміну від студентів вокальних факультетів мистецьких вишів;
- осягнення вокальної музики проходить через “розкодування” художніх смислів двох видів мистецтв – музичного та поетичного.

Література

1. Войтко В. І. Психологічний словник / В. І. Войтко. – К. : Вища школа, 1982. – 215 с.
2. Коновець С. В. Теоретичні і методичні основи творчого розвитку майбутнього учителя образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук / Коновець С. В. – Нац. академія пед. наук України, Інститут пед. освіти і освіти дорослих. – К., 2012. – 484 арк.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.
4. Общая психология : учеб. для вузов / А. Г. Маклаков. – СПб. : Питер, 2003. – 593 с.: ил. – (Серия “Учебник нового века”).

5. Олексюк О. М. Методика викладання гри на народних інструментах : навч. посіб. / О. М. Олексюк. – К. : ДАККІМ, 2004. – 135 с.
6. Орлов А. Б. Психология личности в сущности человека: парадигмы, проекции, практики : учебное пособие для студентов психологических факультетов вузов / А. Б. Орлов. – М. : Академия, 2002. – 270 с.
7. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. – К. : Освіта України, 2010. – 274 с.
8. Психология музыкальной деятельности: теория и практика / Д. К. Кирнарская, Н. И. Киященко, К. В. Тарасова и др. ; под ред. Г. М. Цыпина. – М. : Издательский центр "Академия", 2003. – 368 с.
9. Психология : словарь / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
10. Сисоева С. О. Основи педагогічної творчості : підруч. / С. О. Сисоева. – К. : Міленіум, 2006. – 346 с.
11. Сладкопевец Р. В. Психолого-педагогические условия реализации личностно-ориентированного подхода в процессе формирования творческого потенциала вокалиста / Р. В. Сладкопевец // Вокальное образование начала XXI века. – М. : Новый ключ, 2008. – С. 170–173.